

Haaren.

Den 12^{den} Augustus 1898 bezocht ik deze gemeente. Ik reed van 's Bosch over Vught en Helvoirt naar Haaren; vandaar over Esch naar Postel; en vervolgens over Gemonde en St. Michiels gestel naar den Bosch terug.

Op de grens van Helvoirt en Haaren vond ik eene eere-wacht, waarmede ik stapvoets naar het dorp reed; even voor de kom van het dorp wachtten, de lidertafel onder Schijvens (een broer van den burgemeester) en een drietal schutterijen mij op, en brachten mij in opstocht naar het versierde gemeentehuis (onder anderen een groot wapen-schild met mijn wapen) alwaar ik door B. en W. werd ontvangen.

De heele raad was gekomen, en met de leden van dien raad zat ik te praten, eindeloos lang naar het mij voorkwam.

Op mijne audientie verschenen de president en de directeur van het seminarie te Haaren, en vervolgens de pastoor met den kapelaan. Geen van allen had iets bijzonders te vertellen. Daarna verocheen het hoofd der school, dat ook weinig anders kwam doen, dan zijne opwachting maken.

De veldwachter, een echt dronkemansgezicht, had volgens den burgemeester en de raadsleden, eene ernstige vermaning noodig; ik heb hem die gegeven.

Na op het raadhuis een broodje met een kop koffie gebruikt te hebben, mij door den burgemeester aangeboden, nam ik afscheid van de Heeren en vertrok naar Esch. —

De heele staet, die mij had ingehaald, deed mij weer op dezelfde wijze uitgleide.

Het bestuur van Haaren maakte op mij geen slechten indruk; de burgemeester is getrouwd met eene weduwe Robbers uit Pannekoek, en schijnt nogal wat geld te hebben; hij heeft geene kinderen. —

Ik hoorde eindeloze verhalen over het wangedrag van Baron van den Broegard, wanneer deze met zijne belle op de Kemelaer kwam. Hij leefde daar hoogst eenvoudig, meestal zonder keukenmeid, en kwam in een huifkar naar de kerk; hij was slechts voor zijn pachters; geen enkele fatsoenlijke boer uit Haaren wilde onder hem wonen. —

Haaren.

Den 6 Mei 1903 kwam ik weer in de gemeente; ik reed er van uit den Waschekeer en bezocht deszelfden dag nog 't H., vóór. Op het raadhuis werd ik B. en W., deszelfden als t'm 19 d. Daar zich niemand voor de audientie had aangemeld, had ik volop gelegenheid om met de Heeren te praten, ruim 2 1/2 uur!

De bevolking van Haaren blijft stationair; er is geen herv. gerijdat naand heeft. Alleen wat schoenmakers, die dan nog een stukje land hebben, een pr. van huns mesten, en dikwijls nog een of twee koeien houden.

De gegadeden vrouwen bijna niet, en zij, die vrouwen, doen dat eerst op lateren leeftijd. Het leven van eene getrouwde boerin noemt men erger dan dat van eene slavin; ze heeft het zwaarder dan de meid, zwaarder dan de vrouw van den schoenmaker, van den spoorwegwachter enz.; ze maakt het eerst van allen op; ze gaat het laatste van allen naar bed; op haar rust de zorg voor de stal, voor de keuken, voor de opvoeding van de kinderen; — ze heeft een zwaarder en veel moeilijker bestaan dan leeraar wraan! Van daar, dat de meer gepoede boerinnen niet zoo jong willen trouwen; ze kunnen toch nog altijd lang genoeg slaven en slaven! Gebel anders is het niet de mindere boertjes en met de schoenmakers, die trouwen er maar op los! —

Speelwengelen huuwlijken komen bijna niet voor; onwettige u. boorten evenmin; althans niet in 't geheel in de drie jaren. —

De leden van den Raad worden meestal benoemd bij con. dicatstelling; ze waren goed over de heere gemeente verdeeld; er wordt gewoontlijk af gegeven, dat er drie leden aan iedereen kant van de heere wonen. — Van de tegenwoordige raadsliden woot: Dankers de Geveret, van Urop af Kant, van den Oever van het Kerkeind, van der Gouwe aan de Bekerke die straat, Vermeer van de Koven die straat, Schijvens op den Kruel, en van deus voort op Klescheer. —

Schoolverzuim komt in Haaren zoo goed als niet voor; er behoeft de lat nu te geen proces verbaal te worden op gemaakt; slechts tweemaal was het noodig, dat aan de andere van een kind eene waarschuwing werd gezonden. —

't Hiefdehuis wordt bediend door zuster Franciscaners uit Oirschot; het werd gebouwd omstreeks 1885. — Wierflijng.

Haaren.

in het personeel der Zusters komt weinig voor; het hoofd der schied is er sinds de dichting van het huis; in het geheel zijn er drie gelyk minnerden.

Herholingsonderwijs valt zeer in den smaak voor de jongeren; voor de meisjes werd het niet gevraagd en dus ook niet gegeven.

't H. Algemeen armbestuur heeft nog al eigen fondsen; heeft o. a. 4 eigen boerderijen; kan zich gold bedruipen; wordt niet gesubsidieerd. —

't H. Parochiaal armbestuur heeft ook nog al eigen fondsen; als het behoeft komt krijgt het hulp van het Kerkebestuur. —

De twee armbesturen werken samen; echte armoede wordt in Haaren niet geleden. —

Er is in Haaren geen boterfabriek; de boter uit Haaren heeft een bijzonder goeden naam; dat heeft gedeeltelijk aan den bodem; gedeeltelijk aan de goede bereiding. Er zullen in de gemeente eenige 600 100 boerderijen zijn, op welke 600 koeien gehouden worden; daarvoor zijn slechts 2 stieren beschikbaar; f. 15 stiergeld. Dat is natuurlijk wel te weinig; de gemeente geeft eene premie van f. 15 voor iedere stier, en bedient f. 36 aan eene Commissie, om dat te betalen voor den naar het oordeel van die Commissie besten stier. —

't H. oud archief van de gemeente is naar den B. o. ch. gegaan om uitgezocht te worden; daar is bijna niets van terug gekomen. —

Gemeente had vroeger zeer vele eigendommen; omstreeks 1845 werden die gronden verkocht, om geld te vinden om harde wegen te betalen; van den Oever, de vader van den tegenwoordigen wethouder, was dedijds burgemeester. Toen van den Oever in 1846 stierf werd hij opgevolgd door den toenmaligen burgemeester van Bostel, van Hamsweerde; na de volstelling in 1850 bleek het, dat Bostel meer dan 5000 zielen had; de twee gemeenten konden toen samen niet meer onder een hoofd staan; in 1851 volgde Schijvens de tegenwoordige burgemeester, van Hamsweerde als raadman op. —

De gemeentewegen, aangelegd als klinkerwegen, worden gewoontlijk veranderd in kluiswegen; men koopt jaarlijks gewoontlijk zeven wagons klei; in anderen wagon gvan 2, 200; men betaalt dan f. 35. per duizend francs station; dan komen er nog f. 6 ^{per duizend f. 100} naar den weg, waar ze gelegd worden.

Haaren.

Der streekende Meier weg, van ± 3 dl. breuete heeft men dan 160 Keien noodig.

De veldwachter maak zich tegenwoordig goed gedra. gen en geen misbruik meer maken van de bank; maar de man is 73 jaar oud, en zal dus wel niet lang meer mede gaan.

Den 1° Mei 1906 kwam ik weer in de gemeente; ik had te voren Zilvervint bezocht, terwijl ik later nog naar Kouvoirt ging.

Voor mijne oudindie had zich niemandt aangemeld dan de heer Klypen, sinds 17 jr hoofd der school in Zilvervint; hij kwam eenvoudig zijne opwachting maken.

Men had voor eenige dagen feestelijk gevierd het 25 jarig ambts jubileum van burgemeester Schijfelen; het gram van Vliet Naadhuis was nog aanwezig; erop buiten er waren opge. ruimd. — Op de raadszaal stonden nog twee schilderijen van tegels, benevens een sierlijke vaas op van albast, af een draagen roet; de zilveren inscriptie was aan, doch de dankbare gemeentemannen een en ander aan den burgemeester bij diens ambtsfeest vereerd hadden. —

Men verkeerde in Haaren blijkbaar nog in feeststem. ming; tegen heeg en meug maak ik Champagne drinken en sigaren rooken; — de harmonie kwam mij onder lei. ding van een brader van den burgemeester, een serenade brengen; zang en harmonie medele wisselsten zich af; be. den waren redlijke goed.

Onder deze omstandigheden was het mij niet mogelijk in den beschikbaren tijd de bespreking van de verschillende gemeentebel. langen ten einde te brengen; als de muziek begon, kon ik mij maetelijk verstaanbaar maken!

Wethouder van den Oever informeerde, wat toch wel het einde zal zijn van de inkomende rechten in Duitschland; als boomkweeker heeft hij daarbij groot belang. Ik kan hem natuurlijk geen ant. woord geven op zijn vraag.

Het werk op de secretarie schijnt nog al iets te menschen over te latten; vooral bleefacht verdijk, duft er zoo weinig orde en netheid heerscht. Ik beveel stels aan een praef te nemen met het doorenstelsel; de burgemeester belooft successievelijk

Haaren.

de noodige dozen te zullen laten komen. —

De burgemeester is van Haaren geboortig; zijn vader was daar hoofd der school; een pr. braers van hem wonen ook nog in de gemeente.

Tijdens de feestviering der laatste dagen heeft hij zijn voornemen medegedeeld, een stichting in het leven te roepen ten bate van arme van Haaren; die stichting zal dan zijn naam maeten draagen.

Den 19 April 1910 kwam ik weer in Haaren; ik ging per trein naar Zilvervint; bezocht later nog Eschen Bosch, en keerde van daar per trein naar den Bosch terug. —

Op de secretarie ziet het er thans beter uit dan vroeger; het doorenstelsel heeft men echter niet ingevoerd; men vond het te duur; wel kwamen er heel wat portefeulles.

De boeren vrouwen nog even weinig als vroeger; er komen geene boerderijen los, terwijl er ^{goede} grond is, om nieuwe boerderijen te stichten.

Er is thans een verbaal in zake leerplichtwet; dat kwam anders haast nooit voor.

Wethouder van den Oever is onder. voorzitter van den Boeren. Bond. —

Er is thans een roomboterfabriek opgericht; aanvankelijk voor handkracht; machines zijn er op berekend, om op den duur door stoom gedreven te worden; geleverd door Graafp. Installatie zal fl. 500 gekost hebben; geteld is geleend bij de Maerlenbank tegen 4%. — Voor exploitatie van de fabriek is er een directeur op fl. 60 tractement per jaar; verder twee arbeiders, een van fl. 7 en een van fl. 6 in de week. Er zijn in de gemeente ± 60 koeien; daarvan zijn er 200 aangestoken aan de fabriek.

Door bleerna van Voss worden drie praefuelden in Haaren aangesteld tot teelt van suikerbieten; ieder praefveld is een loopus = 1/2 hl. t. groot. Bleerna van Voss bevaalt voor ieder fl. 7, levert het zaad; en neemt later de opbrengst te fl. 13 de 1000 K. g. Men is zeer be. nieuwd, hoe die praef zal uitvallen.

Gemeente smarakt in den laatste tijd vele sintelwezen, dat kost niet veel, en valdaet ruimschoots aan de behoefte;

Laaren.

de boeren halen haskelous de sinkels van het station te Oisterwijk en brengen die dan op den weg. — De waterleidingen worden door gemeente uitsteeksel onderhouden; dat kost ± f 100 per jaar kosten. — B. en W. raamen den de sinkelwegen zeer ernstig, dat het onderhoud der waterleidingen door de gemeente veel de gevorderde verbetering was, welke men aan de boeren had kunnen bewijzen.

De bewaarschool der Fransiscanessen wordt niet gesubsidieerd, maar bij den bouw van het liefdehuis gaf gemeente f 4000 kapitaal.

De streek tot nu toe een woning onbewaakbaar verlaten; bij nieuw bouwen schijnen noch de gemeente noch de gezondheids Commissie zich veel moeite te geven. —

van den Oever klaagt nog over de laagte inkomende rechten in Duitschland; op deze heesters, als: Eiken, iepen, berken, linden, populieren kunnen niet meer met winst verhandeld worden; ook geen coniferen, omdat de planten met de knuit moeten verzochten worden, en dus van die knuit — het opzet naar het gewicht — ook inkomend recht moet betaald worden. — Nog erger dan de kweekers in Noordbrabant zijn die in Opleusen, Westeren en Tiel er aan toe, omdat daar uitsluitend op deze heesters geheweeld werden, voor de export naar Duitschland; zij verloren dus, door de sluiting van Duitschland, na ongeveer hun geheele afzet gebied.

Den 15 Juni 1915 kwam ik weer in de gemeente; tevoren had ik Cromwaart bezocht.

Koornsche kerk voor een paar jaren afgebrand; maar men zeef door het ruwe. Brachtelijke nieuwe kerk gebouwd door Buisson van den Braek, een Broer van den Broegemes, her van Heerebeek. — Op de plaats, waar oude kerk gestaan had, was nu een groot artillerie park gemaakt. De eerste man op mijne audientie was Jhr de Vleene, artillerie officier; hij kwam mij nalms de militairen — de broege bomes waren bij nader een manneer — zijn opwachting maken.

B. en W. klaagden wel niet over de inhuurkiering — ook pastoor van den Braek had geen byzondere klachten

Laaren.

over de militairen; maar allen zouden toch recht dankbaar zijn, wanneer de gemeente weer tot normale toestanden terugkeerde. Het gaat den boeren nog al goed; de meesten wonen op kleine eigens; een tiental boerderijen behoven aan uitvoerende eigenaren (4 aan Wilbos, een aan notaris van Iyl, 1 aan de Beer 1 aan Kerfels, allen in Tilburg, 2 aan v. Jersel te Moombout en 1 aan Doogen te Helmond), en behalen ± f 35. — per H. A. herwijn voor de waarde van het huis niets gerekend wordt.

Voor den oorlog maakten de boomkwekers redelijke zaken; thans is het beuring met hen gesteld, omdat zij voor hun afzet alleen op het binnenland zijn aangewezen. Weltrauder van den Oever had veel 20 wagenwachten vol laten uitkooien en weg gooien!

Woolwakerfabriek werkt nog met handkracht; 224 koeien. — Afdeling boerenbond telt 360 leden; op boerenleerbank is 30 mille opdeponerd; er wordt haast geen geld gevraagd; de formaliteiten zijn te overvloedig.

De proeven van Heerma van Byf om de heil van suikerbieten te bevorderen, is niet geslaagd. De resultaten waren niet meer dan redelijk; de boeren kelen thans liever mangelwotels; dat schijnt met behulp van kunstzaad prachtig te gaan. Die wortels worden dan gebruikt voor het eigen vee. —

De zandwegen worden erg slecht gereden door ^{de} militairen; ook de sinkelwegen hebben veel te lijden. Dat is vooral daarom zoo erg, omdat er haast geen sinkels meer te krijgen zijn; per wagen werd vroeger f 2. — betaald; en als men thans een wagen kan krijgen, dan moet men f 7. — geven! —

Men klaagde gewelddig over de Belgische vluchtelingen; men had er 365 gehad; een heel zooje! De meesten zijn naar België terug gegaan; de laatste 69 werden door de Vereeniging terug gebracht en ⁱⁿ Landa onder dat gebracht.

Wij hebben oude stichtingsakten van 1564 — men lijk mij f stukken zien, maar ik kon er slechts een lezen — heeft de Gemeenteraad van Laaren recht een subsidie uit het landhuis te Oisterwijk te verzoeken aan ingezetenen van Laaren; de begiffigheid moogt nooit bedeld zijn geweest; ongetruwd afbedrunder zijn. Per hoofd krijgt ieder ± f 62. —

Haaren.

Den 1 Augustus 1919 bezocht ik per auto van uit den Bosch de gemeenten Helvoirt Vlaarzen en Esch.

Burgemeester Schijvens is ischiaslijder geworden; hij kan haast niet meer op of neer.

Wethouder van den Beren was 4 3/4 jr raadslid en 30 jr wethouder; bij de Raadsverkiezing 1919 stelde hij zich niet meer beschikbaar.

Alth in Vlaarzen brachten de verkiezingen drie nieuwe Raadsleden.

Gebrek aan boerderijen; maar nog meer gebrek aan woningen. Sinds enkele dagen is men besprekingen begonnen, om te komen tot oprichting eener Vereniging volgens de landarbeiders wet.

Het distributie bedrijf is goed gelopen; kostte in 1918 aan gemeente ± 4600.—

Het elektrisch provisorium worst in eene groote behoefte, maar werkt zeer duur. —

Groote klachten over vervuiling van het water door eene stoomleder fabriek in Oisterwijk; W. en W. van Oisterwijk gaven eene voorwaardelijke vergunning volgens de hinderwet; thans benaamt de pers. ondheids Commissie te Breda zich met de zaak. De verontreiniging de stroom heet in Oisterwijk de Saaralder loop, in Vlaarzen de Geversche loop.

Dr van der Stay, de opvolger van Dr. Bloch te Helvoirt werd ook hier gemeente geneesheer.

Salaris van den veldwachter: f 650 + vrije woning en 1/2 H. A. land, is veel te laag; sterk aangedrongen op verbetering.

De inkwartiering gaf geen moeilijkheden; oefende een demoraliserend invloed uit op de bevolking; vooral de Amsterdammers stonden moreel laag. —

De boomkwekers maakten in 14 slechte zaken; in 15 redelijk; in 16 id; in 17 goed; in 18 heel goed; was uitsluitend aangewesen op binnenlandse afzet; Tilburg trakt ontbrekend veel. —

Van de boeren is thans 1/10 eigen geëfd.

Haaren.

Alle kleden zijn lid van den Boerenbond.

De boerenbank werkt als een opbouwbank; daar wordt veel geld gebracht, weinig gehaald. —

Voord curbou landbouw is veel liefhebberij. —

Den 13 Juni 1923 bezocht ik Vlaarzen en Schijndel tangezien in Vlaarzen geen kiesvereniging bestaat, werd bij Raadsverkiezing door Pastoor en Burgemeester leiding gegeven. Alle kleden samen opgeroepen in verenigingsgebouw, eerst de vrouwen en daarna de mannen. Van de 900 kiezers kwamen er 67 op.

Bij stemming werden 102 kandidaten aangewezen; van deze verklaarden zich 24 bereid eene candidatuur te aanvaarden. Daarover werd den volgenden Dondag gestemd.

De van aangevraagd 7 personen werden bij enkele candidaatsstelling tot lid van den Raad gekozen verklaard. Van de 6 herkiesbare oude raadsleden bleken er vijf gekozen!

Ter voorziening in den woningnood bouwde de gemeente eene woning. Negert werden er gebouwd met Rijks premie, en nog drie zonder premie. Er is in Vlaarzen groote behoefte aan boerderijen. nijpend te kort aan arbeiderswoningen is er niet.

Op het moment 1 werkloos; van den winter vijf. —

Burgemeester de Kruyter is bezig het archief te ordenen; hij zou er haast mede klaar zijn!

In 1921 f 5000.— verwerkt, om de waterleidingen te diepen en in orde te brengen; daardoor thans geen waterschade.

Clearer men heeft groote last van de vervuiling van het water, door de lederfabrieken te Oisterwijk. Wethouder van Vucht vooral klaagde daarover bitter. Volgens hem waren de boerderijen langs die waterleidingen zoo goed als niets meer waard.

Gemeente besloot om eene procedure tegen die

Haaren.

lederfabriek om schadeloos stelling te steunen
Jan van Wijk in de levert procedent tegen die fa-
briek; Mr Kalfschoten is zijn advocaat. Wordt
het proces verloren, dan zal gemeente de proceskos-
ten betalen.

Kroombakerfabriek gaat goed; 450 koeien; nog
f 23.000 schuld. Er is een bekwaame directeur,
van Hil genaamd, afkomstig van Asten; hij
was te voren directeur van de Kroombakerfabriek
te Gemende.

Leobus Tilburg - 's Bosch passeert in iedere rich-
ting 6 keer door de gemeente; 5 cent per rit.

In de laatste jaren werden 6 boerderijen (4 van
Willore, 1 van Kesteren en 1 van notaris van Lijf) tot onge-
luk van de huurders onder den hamer gebracht.

Op de boerenleenbank wordt alleen geld gebracht;
voorschotten worden zoo goed als niet gevraagd.

Gemeente van nog niet besluiten tot oprichting
van een electriciteitsbedrijf. Misschien het volgende
jaar, meent de burgemeester.

Ter audientie werden ernstige klachten inge-
bracht tegen den burgemeester:

1° door den gemeente ambanger Belckers en den
ambtenaar ter secretarie Merveleyns, als zoudt
de burgemeester finantieel de gemeente benadeelen,
eene valsche handteekening op een mandaat gezet
hebben, enz. Deze klachten zullen mij schrift-
telijk herhaald worden.

2° door het raadslid Simons, dat de burgemees-
ter de raadsbesluiten niet uitvoert, en de statuten
van den Raad naar zijn goedvinden inschrijft,
en er uit weg laat, wat hem niet lijkt!

Haaren